

3.

szám

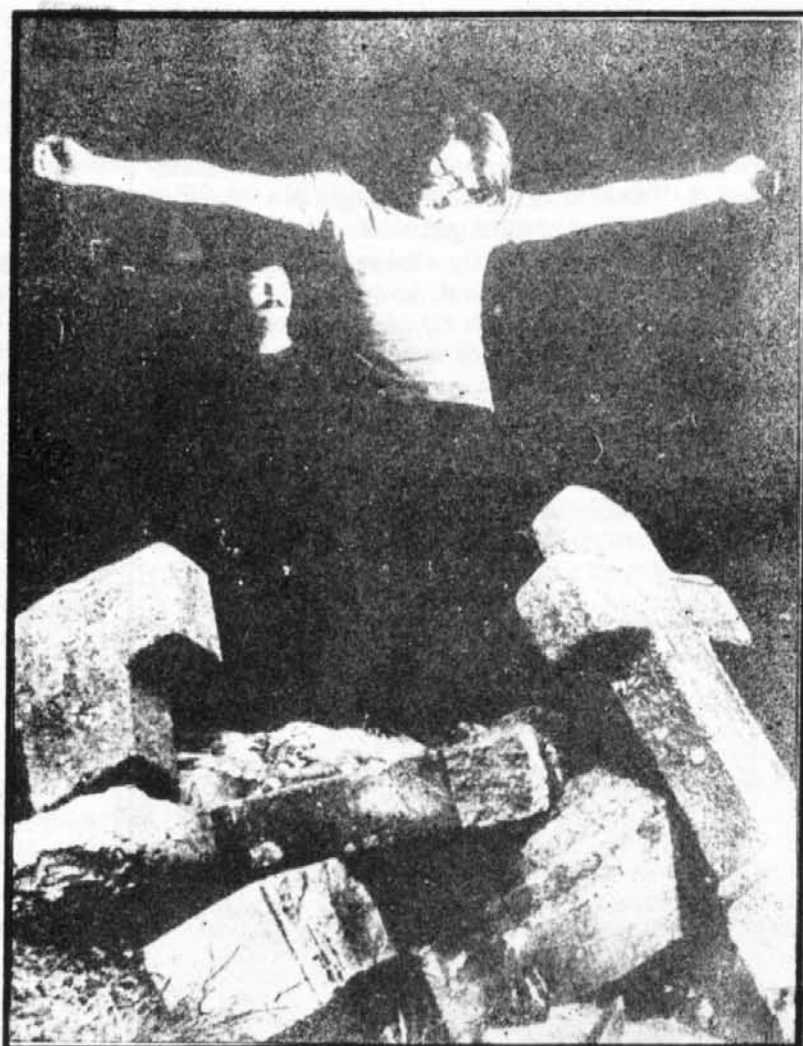
SZÉKELY

UTKEZÉS

♦ IRODALMI ÉS MŰVELŐDÉSI FOLYÓIRAT ♦ MEGJELNIK SZÉKELYUDVARHELYEN ♦ II. ÉVFOLYAM ♦ 1991 ♦ ÁRA: 201¢ ♦

▽ Balogh Edgár: ERDÉLYI LEVÉL PÁRIZSBA ▽ Vofkori György: SZÉKELY GŐZÖS: HÉJJAS-FALVA – SZÉKELYUDVARHELY 1888 ▽ Ferenczi István: GONDOLATOK A SZÉKELYEK KORAI TÖRTÉNETÉRŐL ▽ Benkő András: ZENETÖRTÉNETÜNK (1. ŐSTÖRTÉNET) ▽ Csomortáni Magdolna: AZ ÉLŐSZÓ DICSÉRETE ▽ Nagy Olga: GYLKOSOK ▽ Róth András Lajos: „NEMZETISÉGÜNK JÖVŐJÉRŐL AKAR SZÓLNI A KÖVETKEZŐ HÓNAPOK ÉS ÉVEK KORUNKJA (Beszélgetés KÁNTOR LAJOSSal, a KORUNK főszerkesztőjével) ▽ Gyárfás Endre: HOSSZÚ ÚTNAK PORA ▽ Nagy Olga: MIT TANULHATTOK A MESÉTŐL? ▽ Hajdu Gábor: HIT ▽ Ferenczi Géza: ELMEFUTTATÁS A MAGYAR ROVÁSÍRÁSRÓL ▽ Reményik Sándor, Lendvay Éva, Cseh Károly VERSEI ▽

Balla Árpád: CSILLAG A MÁGLYÁN

ERDÉLYI LEVÉL PÁRIZSBA

Egy közelebbi adatokat nélkülöző lapkivágásból olvasom Kende Péter Párizsból kelt *Vissza a politikai nemzethez!* című kiáltványát (alcím: „Tézisek Kelet-Közép-Európáról”), amely törölni kívánja a „nemzetiség” fogalmát, s bonyolult levezetések árán oda lyukad ki, hogy nemzeti államok szerint „nemzetközösségek”-ről kell beszélnünk, s csak ezen belül lehet szó különféle, a politikai nemzet keretébe foglalt „népközösségek”-ről... A párizsi cikkíró természetesen a francia nemzetközösség tagjának tekint a breton, baszk, katalán, okszitán, elzászi és korzikai kisebbségeket, s ilyen elvi alapról szegezi le: „E fogalmi rendszerben a székely ember tehát a magyar népközösség része, egyszerűsége a román nemzetközösség tagja.”

A szerzőnek fogalma sincs arról, hogy indítványa nem eredeti, hanem már a régi Magyarországon az egységes „magyar politikai nemzet”, majd az utódállamokban az illető többségi nemzet egységesítő politikai programjaként alkalmazott a beolvasztó nacionalista irányzatok térhódítására. Valószínűleg nem is hallott a Ceaușescu-rendszer „homogenizálása” nyomán létrejött „magyar nemzetiségű románok” s egyáltalán egy román „Államnemzet” elképzelésének erőszakolásától, a „román állampolgárok” mindenki által elfogadott meghatározása helyett, még nem is szólva a „magyar ajkú románok” hangoztatásáról.

Kellő nyelvérték hiányában Kende Péter azt sem tudja, hogy a „nemzet” kifejezés egy nép eredetére utal, akárcsak a latin „natio” (a nascor — szülni igéből), legfeljebb a magyar szó a nemzésre, és nem annak következményére céloz. Éppen ezért a nemzetiség jelzése nem választható el attól a történelmi folyamatosságtól, melyben nemzedékek adják át egymásnak nyelvüket, történelmi tudatukat függetlenül attól, hogy ebbe a törzsbe más „nemzetek” is keveredtek, vagy belőle egyesek máshová olvadtak át. A nyelvek — az anyanyelvek — eredetileg nem szótárból fakadnak, hanem egy származási kontinuitásból. Nincs tehát semmi értelme annak, hogy egy másik, többségi nemzet nevére nevezzük meg a más eredetűeket, amit különben is sohasem fogadtak el a „magyar politikai nemzet”-be gyömöszölt románok, szlovákok, horvátok, szerbek, de visszautasítottak a Breiz Atao bretonjai, a dél-franciaországi baszkok és más franciaországi nemzetiségek, nem is szólva az erdélyi magyarokról, akik soha arról a tényről sehol le nem mondtak, hogy nemzetiségük, vagyis történel-

mi, nyelvi, néprajzi eredetük szerint nem lehetnek mások, mint éppen magyarok.

A párizsi szerző valószínűleg nem hallott arról a hagyományos törekvéstől, mellyel éppen az erdélyi magyarság jogi szakemberei igyekeztek a két világháború közt az európai kisebbségek közös érdekeinek érvényt szerezni. Ha átlapozná a lugosi Magyar Kisebbség Jakabffy Elemér bukaresti képviselő szerkesztette évfolyamait, megtudná, hogy a nemzetiesség és állampolgárság teljes harmóniájával a legnagyobb európai nemzeti kisebbség jogtudósai kialakították már az összes európai kisebbségek együttműködésének chartáját, s ma, amikor egy európai integrációról, Európához alapozásáról van szó, inkább innen venne példát, nem az elavult francia jakobinus-képzelgésből s nem a napóleoni kód „politikai nemzet”-fogalmát akarná a történelemben visszacsémésztetni.

Ráadásul a párizsi közbeszóló egyáltalán nem bízik az integrációban, s a nemzeti államokat nem a nemzetközi összefogás távlatai felé fordítja, hanem attól félti, hogy „a nemzetiség fogalma a nemzeti különállás tartalmával töltődött meg”, s ezért el kell ismerni minden meglevő kelet-közép-európai állam jogát „arra, hogy egységes politikai közösség kialakítására törekedjen”. A kisebbségi magyarság autochton romániai realpolitikája mindig a román néppel közös demokráciában fogalmazott — gondoljunk Kós Károlyék transzilvánizmusára, Kacsó Sándorék kisebbségi humanumára, Tamási Áronék Vásárhelyi Hitvallására vagy Kurkó Gyárfásék Magyar Népi Szövetségére — és így sohasem szervezkedett (legfeljebb sovinszta tűzők fantáziájában, no meg most Kende Péter Aggályoskodásában) „centrifugális pozícióból”, hanem mindig a közös szeretetéből.

Alapvető tévedés Kende Péter következtéseiben az etnikai kisebbségek és a történelmi nemzetiségek fogalmának egybecsúszása. Az erdélyi magyarság a maga évszázados iskoláival, könyvtáraival, levéltáraival, sajtójával, műemlékeivel és élő írásbeliségével nem egyszerű néptöredék, nem pusztán etnikai csoport vagy hasonló, hanem történelmi entitás, mely éppen a népek békés együttélésének ad példát. Hídja, nem akadálya az európai közeledésnek, s éppen nemzetiségi voltában, alkotói folyamatosságában az. Ha valaki ezt Párizsban nem érti, ne fogjon tollat illetéktelenül.

Balogh Edgár

Reményik Sándor

ATLANTISZ HARANGOZ

Mint Atlantisz, a régelsúlyedő ország.
Halljátok? Erdély harangoz a mélyben.
Elmerült székely faluk hangja szól
Halkan, halkan a tengerfenéken.
Magyar hajósok, hallgatószatok.
Ha jártok ott fenn főrgeteges éjben:
Erdély harangoz, harangoz a mélyben.

HARGITA MEGYE MAGYAR NYELVŰ IDŐSZAKI KIADVÁNYAI

(1989 DECEMBER 23-1991 JANUÁR 1.)

CSÍKSZEREDA

1. **ÁTMENETEK.** Szerkeszti: A csíkszeredai Kommunikációs Antropológiai Munkacsoport. Megjelent: 1990.

2. **ÁTTEKINTŐ.** Független magyar találgató. Megjelent: 1990 július 10. Mellékletei: Rázós; Büntény.

3. **CSÍKILAPOK.** Közéleti hetilap. Megjelent: 1990 aug. 10.

4. **HARGITA NÉPE.** Független napilap. Megjelent: 1989 dec. 23.

5. **KISGAZDÁK LAPJA.** A Romániai Magyar Kisgazdapárt heti fóruma.

Megjelent: 1990 április. Megszűnt.

6. **KISTESTVÉR.** Kiadja a csíksomlyói Római Katolikus Plebánia. Megjelent: 1990.

7. **KLIPP.** Mozaik magazin. Megjelent: 1990 december.

8. **RMDSZ ÉRTESÍTŐ.** Az RMDSZ csíkszéki szervezetének hetilapja. Megjelent: 1990 március. Megszűnt: 1990 aug.

9. **TROME.** Szatirikus hetilap. Megjelent: 1990 január.

10. **ÚJ SPORT.** Független Romániai Országos magyar sport napilap. Megjelent: 1990.

11. **ÚTRAVALÓ.** Füzetek. Negyedévenként jelenik meg. Megjelent: 1990 június.

SZÉKELYUDVARHELY

12. **ABLA.** Nemzeti kisebbségek magyar nyelvű lapja. Megjelent: 1990.

13. **FÓKUSZ.** Székelyudvarhelyi műszaki lap. Megjelent: 1990 aug.

14. **HIDFŐ.** Székelyudvarhelyi művelődési és közéleti lap. Megjelent: 1990 január. Megszűnt.

15. **KATOLIKUS SIONUNK.** A székelyudvarhelyi Római Katolikus Plebánia Heti Tudósítója. Megjelent: 1990.

16. **SZABADSÁG.** Az RMDSZ székelyudvarhelyi szervezetének hetilapja. Megjelent: 1989 dec. Megszűnt: 1990.

17. **SZÉKELYSÉG.** A székelyföldet és népét ismertető havi folyóirat. A Haáz Rezső Kulturális Egyesület kiadványa. Megjelent: 1990. július.

18. **SZÉKELYÚTKERESŐ.** Közéleti — művelődési — irodalmi havilap. Megjelent: 1990 április.

19. **UDVARHELYI HÍRADÓ.** Információs hetilap. Megjelent: 1990.

20. **UDVARHELYI SPORTHÉT.** Megjelent: 1990 május. Megszűnt: 1990.

GYERGYÓ

21. **GYERGYÓ.** Társadalmi — művelődési lap. Megjelent: 1990 szept.

KOROND

22. **HAZANÉZŐ.** A Korondi Firtos Művelődési Egylet kiadványa. Megjelent: 1990 aug.

Összeállította: Kelemen Katalin

Székely gőzös: Héjjasfalva–Székelyudvarhely 1888

Székelyudvarhely gazdasági-társadalmi életében oly fontos szerepet betöltő vasútvonalról keveset tudunk, bár jótékony hatását számos területen éreztette. Megépítése nálunk is a közlekedés forradalmát jelentette, ami olcsóbb és gyorsabb lett, a távolságok lerövidültek, az élet megélénkült. A vasút hozzájárult a vidék ipari fejlődéséhez, fellendítette városunkban és környékén a fatermesztést, tartós hatást gyakorolt az egész gazdaság fejlődésére. Megépülése az emberi közösségek életében is jelentős módosulást hozott, megszüntette a települések zártságát, elősegítette a kultúra térhódítását.

A vasútépítés a múlt század hetvenes éveiben még igen lassan araszolgot felénk, ugyanis 1873-ban Nagyvárad — Kolozsvár — Brassó fővonal átadása után, még 15 évnek kellett elteltie, hogy a főtörzsből egy új ág nőjön ki és a technikai csoda, a gőzmozdony megérkezzen Székelyudvarhelyre is.

A Héjjasfalva — Székelyudvarhely szárnyvonal építéséről legpontosabb adataink Daniel Gábortól származnak, aki „Udvarhelyszéki változások 1861-évtől 1898-ig” című munkájában részletesen beszámol az eseményekről.

Az udvarhelyi vasútvonal építése magánvállalkozás volt, a megye vezetői közvetlenül résztvettek megvalósításában. A terv végrehajtására, a pénzügyi alap megteremtésére Vasúti Részvénytársaságot alapítottak, amelynek alakuló gyűlése 1886 január 23-án volt a Megyeházán. Megválasztottak egy tíz tagból álló igazgatóságot, élére Daniel Gábor elnök, Török Albert ügyvezető elnök és Ugron Gábor alelnök került. A részvénytársaság képviselői Ugron Gábor és ifjú Daniel Gábor 1886 április 12-én Budapesten szerződést kötöttek Kutlány János vállalkozóval az építkezés kivitelezésére. A szerződést december 21-én kiegészítették egy jótállási egyezséggel, amelyben a fővárosi Kramer-cég felvállalta Kutlányáért a kezességet az építkezés befejezésére és átadására.

A pénzügyi fedezet előteremtése — a több mint egymillió forint értékű vállalkozáshoz — komoly feladat elé állította a részvénytársaságot. Úgyes szervezéssel a megyének sikerült 200.000 forint kölcsönt törlesztésre felvenni, ugyanannyi kölcsönt a postai szállítást (évi 20.000 forint törlesztésre), felhasználták a közmunka alapot, törzsrészvényeket bocsátottak ki egyének és a falvak számára, még a Megyei Takarékpénztár 50.000 forintját is „beépítették”. Az összehozott érték a társulat folyamatos fizetőképességét biztosította.

A terepviszonyok meghatározóak voltak a pálya helyének kijelölésében. Ezt a szakemberek, az érdekelt települések lakóival egyetértésben végezték el. Komolyabb gondot csupán az indóház, a vasútállomás elhelyezése jelentette. E kérdésben két javaslat merült fel: az egyik a várostól Nyugatra, a Botos utca (ma Kossuth u.) alsó végével szemben, a Küküllőn túl, az egykori Kollégium kertbe, a másik, a várostól Keletre, Felső-Siménfalva területére szerette volna.

A miniszteri szakértők az utóbbi javaslatot fogadták el, mivel a vasútvonalnak Csíkszeredába történő meghosszabbítását tervezték. Kivitelezése külön munkálatokat igényelt, ugyanis a Küküllő egyik ágát két km-es szakaszon el kellett terelni, ráadásul hidat építeni, területet

kisajátítani és még magát a vasutat is meg kellett nyújtani. Így került sor a Küküllő egyik ágának lezárására, a valamikori sziget felszámolására. A régi meder vonalát a pálya mellett ma is megfigyelhetjük, a vashídnál kezdődött és az egykori Gergely majd Ferlengel sósfürdővel szemben tért vissza a folyó fő ágába. (A megszüntetett Küküllő ág alsó szakaszának helye ma is ingoványos, mocsaras.) A többletmunkálatok az építkezés költségeit mintegy 100.000 forinttal növelték.

A tervezés, az építési előkészületek és az anyagi feltételek számbavétele után megpróbáljuk követni az események zajlását, melyek érdekes képet nyújtanak az akkori munkaszervezésről, az emberi kapcsolatokról, a mindennapi életéről. A szemtanút, Daniel Gábort idézzük:

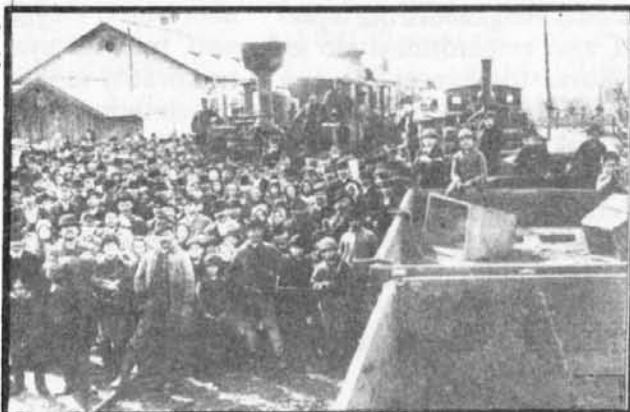
„Nagy ünnepséggel megtörtént Sz. Udvarhelyt 1887 tavaszán az első kapavágás, melyet követett a Kutlány által (rendezett) népes és pazar bankett. De én ezeken gyomorbetegségem miatt, ámbár Sz. Udvarhelyt voltam, nem vehettem részt. Folyt a munka. A sok munkás ellepte a vonalat, azonban a mi széke-lyeink, a földmunkához nem lévén hozzászokva, a versenyt nem állották ki az olaszokkal és a szeged vidéki „cubikusok”-kal és nagy része a munkát abbahagyta. Így a mezőgazdaság hátrányt nem szenvedett a vasút építés által.”

Tehát az idegenből érkező, a földmunkában gyakorolt munkaerő építette nálunk a nagyon várt vaspályát, így széke-lyeink gazdaságukban a termést begyűjthették. Az építkezés egy megfeszített esztendő igényelt. A vállalkozásban résztvevők folyamatosan szállították a kavicsot és más jellegű építőanyagot. A talpfákat, valamint az átereszekhez és hidakhoz szükséges cserefákat Ugron Gábor, mint alvállalkozó biztosította, aki megvásárolta a pálfalvi katolikus egyház csereerdejét, azt kitermeltette és a Kutlányával kötött megegyezés alapján — előre meghatározott egységáron — leszállította.

Mint minden nagyobb építkezésnél az alapos előkészület és szervezés mellett is találkozunk nehézségekkel, hanyagsággal és emberi mulasztással. Mindezek késleltették a munkálatok időbeni befejezését. Krónikásunk így értékelte a tapasztalatokat:

„A vállalkozó keveset ülvén személyesen Udvarhelyt emberei nem nagyon törődtek a munkálatokkal. Volt pedig elég mérnöke, pénztárnoka, titkára stb., kik a nagy fizetéseket Udvarhelyt, nyáron át pedig a homoródi fürdőn vígságokra költötték. A vállalkozó azt híván, hogy emberei a legszorgalmasabbak, külföldi fürdőn töltötte nejeivel idejét. Aztán ősszel nyakra-főre kezdett dolgoztatni, rövid nap, drága napszám mellett. A felépítményeknél mész helyett cémenttel kellett dolgozni, nehogy a gyenge fa-lyok a meszet tönkre tegyék.”

A nehézségek ellenére a 36 km-es pálya 1888 március 15-re elkészült és e napon Segesvárról felkap-
tatott Székelyudvarhelyre az első személyvonat. Az indóház előtt né-
pes közönség ünnepelte érkezését. Megjelentek a város vezetői, a Rész-
vénytársaság képviselői, és jelen volt masinájával Ferenczy Lukács is, hogy megörökítse a történelmi pil-
lanatot. Atadása óta több mint 102 év telt el és a mi „vicinálisunk” pon-
tosan végzi feladatát, gyakorolja jó-
tékony hatását a közjó javára.

A SZÉKELY ÚTKERESŐ szerkesztőségének a fölkérésére jelentkezem az (erdélyi) székelység történetével kapcsolatos néhány írásommal. Ezek Balás Gábor: *A székelyek nyomában* című, közkezen forgó könyv részeinek a bírálata és a hozzá fűződő helyesbítést is tartalmazzák, azonkívül tükrözik a hazai, jobban mondva az (erdélyi) székelység-kutatás mai szintjét és álláspontját. Helyeslem a gondolatot. Eddig elhallgatásra ítélt tényeket ismertethettek ui. olvasóimmal. („Mellékes megjegyzésként”: a 70-es években Románia új, több kötetre tervezett története, székelyekről szóló fejezetrészt az akkori romániai történetírást vezető Enache-Muşat-féle kiskirálykodó, történelmi kérdésekben élet-halál ura szerepében tetszelgő csoport szép csöndben a szemétkosárba hajította.) Jól tudom azonban, hogy nehéz fába vágom a fejszemet. Meg kell azonban tennem ezt, minthogy Balás Gábor szóban forgó könyvében seregni, köztük ráadásul elvi tévedés, elírás olvasható, minthogy a jóhiszemű olvasók azt, legújabb állásfoglalásként, való igaznak vélik, magukévá teszik, miként teszik még manapság is Orbán Balázs halhatatlan művével (pedig számos tekintetben hol vagyunk már attól, noha ez az állításom csöppet se szeretné csorbítani a továbbra is követendő nagy előd kétségbevonhatatlan érdemeit!). Népem tudásának gyarapításával kapcsolatos parancsoló kötelességem ez...

Magának a székely közösségnek a történeti tudatában is számtalan, hamisnak ítéltető vélekedés hemzseg, sőt sokaknak — sajnos — még csak halvány fogalmuk sincs a csaknem milliónyi lelket számláló magyarság-csoportunk múltjának a korábbi szakaszairól. Fájdalmunkra, nemcsak az erdélyi székelység (magyarság) széles rétegeihez, de az értelmiség tagjaihoz, sőt még a történelem tanárok legnagyobb részéhez (tisztelt kivételnek!) se juthattak el a székelység eredetével és korai történetével kapcsolatos legújabb nézeteket, véleményeket tükröző személyi (egyéni) vagy közösségi kiadványok. Ezért kötelességem megosztani székely (vagy nem székely) közösségünk minden egyes érdeklődő tagjával nagyobb részt az ügyszőz fűződő, legújabb szakirodalmi anyagból kölcsönzött, megszületett ismereteket, kiegészítve a magam személyes vizsgálódásai eredményeivel.

A szóban forgó ügy bizonyos vetületeinek az egyik vagy másik oldalról történő megvilágítása már csak azért is hasznos, mert a régibb szakirodalom mai tudásunk szintjén már szembeszökő hibái meg hiányosságai akaratlanul is *romboló*, olykor egynesen elképesztő hatása miatt éppenséggel ideje, Ady Endre képes beszédét használva, „új idők új dalaival” megismertetni a kapcsolatos kutatások eredményeitől messze lemaradt (erdélyi) székely (és magyar) közvéleményt! A második világháború óta lepergett csaknem fél évszázadnyi, azaz emberöltőnyi idő leforgása alatt a székelyek korai történetét részben megvilágosító, Erdélyig nem jutott újabb tudományos eredmények születtek, mégha ezek tekintetében bizonyos kérdések ma is heves vitákra késztetik az ügy elmélyültebb vagy kevésbé lelkiismeretes vizsgálóit... Más kérdéseket mégcsak megközelíteni se sikerült amúgy Isten igazában, nemhogy „végleges” megoldásukban lehetne reménykednünk.

A következőkben tehát, részben a rendelkezésemre

álló legújabb szakirodalmi anyagba foglalt eredményekre támaszkodva, részben Ferenczi Géza észrevételeit meg a magam, e kérdésekhez fűződő tapasztalatait fölhasználva, Balás Gábor könyvében sűrűsödő nem mindig helyes állítások széljegyzetként, illetőleg a székelyek korai történetével kapcsolatos bizonyos kérdésköröknek a más oldalú megvilágításával igyekszem sorra venni a szerintem jelentősnek tartott megbeszélendőket, mégha a gondolatfölvetések talán nem is kínálnak minden esetben kerek egészet vagy nem vezetnek sokkal közelebb egyes tudományos ötleteknek a tisztázásához... Az alábbiakban tehát, a rendelkezésünkre álló anyag és ismereteink megengedte mértékben hol felszínebben, hol mélyebben szántón tárgyalunk meg bizonyos, jelentősebb ügyeket.

Hogy ne éppen magam kezdjem a Balás Gábor könyvét érintő „ünneprontással”, hadd idézzem a magyarországi nyelvészt, Benkő Lorándot. Íme miként vélekedett egy kerekasztal-megbeszélés keretében a kérdéskörrel és magáról Balás eredményeiről: „...A székelység eredetkérdése újabban ismét az érdeklődés előterébe került. Magam 1978-ben a Magyar Tudományos Akadémia középkori munkabizottságában tartottam először előadást a székelyekről; majd 1979-ben a Kőrösi Csoma

Ferenczi István

Társaság évi közgyűlésén és 1980-ban Tálasi István fölkérésére a Magyar Néprajzi Társaságban. A kérdéskör iránti érdeklődés egyre nőtt. Még a Magyar Tudományos Ismeretterjesztő Társaság, a TIT is fölkért (...) előadás tartására. A terem gyakran nem volt elég tágas a közönség befogadására. Az érdeklődés azonban nem személyemnek szólhatott, hanem a hosszú ideig félre tett székely eredetkérdés izgathatta a közönséget.

Sz.T.Á.: E kérdésről is ír Balás Gábor nemrég megjelent könyvében: *A székelyek nyomában*. Budapest, 1984.

B.L.: Jó, hogy e kérdésről mostanában írnak. Balás Gábor egyes előadásaimon is részt vett. Erre hivatkozik is könyvében. Úgy ismertem meg őt, mint aki igen jól tájékozott a székelyek jogtörténetét illetően. E szempontból munkája megbízható. Sajnos azonban nem ismeri eléggé a kérdés település- és népiségtörténeti, továbbá nyelvészeti vonatkozásait. Így könyve a legkorábbi időköt illetően jórészt a magyar krónikák elméleteinek folytatása. Ezek az elméletek nemzeti romantikával átitatottak, és — véleményem szerint — nem sok közül van a tényekhez.”

(Ld. Benkő Loránd: *Adalékok a székelyek korai történetéhez*. Kerekasztal: Benkő és Szabó T. Ádám beszélgetése. In: Új Erdélyi Múzeum. I, 1-2, 1990. 111. 1.)

E szigorú, de nagyon is valós értékű bírálat után egyebekre is figyelmeztetnünk kell. Már a székelyek eredetén

tűnődő, máskor származásukat, jelentős történelmi eseményeket, kimagasló tetteiket kiszínezve, nem egy ízben túlozva elbeszélő szóbeli hagyományok, frásos művek világába emelő szakmai vagy éppenséggel csak műkedvelő szintű túlbuzgóság szülte „szak”-irodalom is kivételes érdeklődésre lenne méltó. Hiszen eredetük kérdése megragadta már a geszta- és krónikaíróink képzeletét is. Tőlük származott a székelyeket a hunok maradékainak, Attila és Csaba királyfi népének hirdető, magát évszázadokon keresztül oly szívósan tartó, de kétségtelenül felülről lefelé, a középkor tudós (hogy ne mondjuk tudakos) köréből egyházi ágon a nép közé hatolt s annak körében szélteben-hosszában elterjedt álmodozás, rajongás, a nem mindennapiért jellegű, lelkesedő regecsportjuk. A származásuk körül csapongó képzelet további, szélsőséges megnyilvánulásának másik két, majdnem hajmeresztőnek mondható föltételezés tekinthető: román részről hangoztatott egyikük dák ivadékoknak véli őket, bizonyos erdélyi szász kutatók viszont germán (szabatosabban gepida) leszármazottaknak voltak hajlandók tekinteni (főként a csíki) székelyeket. E két szélsőség közé helyezkednek a már tudományosabb: régészeti, történeti, nyelvészeti, embertani, néprajzi és egyéb érvekkel bizo-

GONDOLATOK A SZÉKELYEK KORAI TÖRTÉNETÉRŐL (I)

nyítani igyekvő nézetek. (Áttekintésükkel kapcsolatban a következő könyvészeti összefoglalásokra utalunk: Ember Ödön: *A székelyek eredetének irodalma és annak hatása a nemzeti népi törekvésekre*. In: Közlemények a Debreceni Tisza István-Tudományegyetem Földrajzi Intézetéből. Bölcsészdoktori értekezés. Debrecen 1940. 39 p.; Banner János — Jakabffy Imre: *A Közép-Dunamedence régészeti bibliográfiája a legrégibb időktől a XI. századig*. Akadémiai Kiadó. Bp. 1954. 521-523. l.; uók: II. köt. (1954-1959) Bp. 1961. 224. l.; uók: III. köt. (1960-1966) Bp. 1968. 220. l.; Jakabffy Imre: *A Közép-Dunamedence régészeti bibliográfiája 1967-1977*. Bp. 1981. 337-339. l.) Ezek a költözködő magyar törzseknek (törzsszövetségnek) az együtteséhez csatlakozott kavaro-knak (kabaroknak), bolgár-törököknek, a Kárpátmedencében (különösen annak keleti, síksági vidékein talált) avaroknak, besenyőknek vagy a magyar honfoglaláskor, illetőleg azután az ország belsejéből rajonként Erdély délkeleti tájaira átvonult törzsköcs magyaroknak mondják a székelyeket. A vita ma sem dőlt el.

„...Nincs az a nép, vagy népcsoport, melynek eredete mind a néprajzban, mind a történettudományban olyan nagy és heves vitát váltott ki, mint a székely...” A XIII. század krónikásaitól a mai néprajzkutatókig és történet-, embertan-tudósaiig, régészeiig, történészeiig hosszú az út. A nagy vita a XVIII. században, a nemzeti szellem ébredése idején kezdődött. A XII-

XIV. századi krónikaíróktól elinduló és az írásaikban foglalt — legtöbbször torz, hamis, egymástól másolt és tovább színezett állításokat a köznép felé közvetítő alsó papság hirdetése révén lassan-lassan kisarjadt néphits az abból kialakult hagyomány szerint apáról-fiúra szállt: a székely nép Attila hunjainak utóda.

Ez ellen a hit, hagyomány ellen harcoltak egyesek a tudomány minden fegyverével, mert a hun nép utódának hinni magát egy-egy korban az engedetlenkedő (rebellis) magyar nép egy ágának, már maga kész veszedelem volt. Veszedelem mind az uralkodó Habsburg-házra, mind az erdélyi szászokra, mind — újabban — a román nemzeti törekvésekre nézve. A politika bevonult hát a tudományba s ennek a ténynek a hatásait csak most mérhetjük föl igazán. Annyi fölfogás, e néprész eredetére vonatkozó annyi zűrzavaros változat került napvilágra, akárcsak a székely rovásírással kapcsolatban. Akárcsak azzal kapcsolatban, e tekintetben is mindenki egyedül hozzáértő szakembernek képzeletét...

Az elkeseredett vita három részre tagolható. 1. Anonymus, III. Béla királyunk (1172-1196) ismeretlen személynevű jegyzőjének *Gesta Hungarorum*-ja a hitelesként elfogadható történeti forrás-e a székelytörténettel kapcsolatban? 2. Az ún. Csíki Székely Krónika hamisítvány voltának a legkisebb kérdőjel nélküli elfogadása. 3. A korszerű tudományos kutatás eredményeinek — amennyire lehetséges — minden további nélküli tudomásul vétele.

Még valamit nem szabad szemünk elől tévesztünk. A székelység eredetének kérdése a krónikások idejében még csak gyermekkorát éli. Ekkor a krónikások a történelmi eseményeket — jól-rosszul — csak följegyezték. A régibb korra vonatkozó adatokat — sokszor tévesen — egymástól vették át. Nemzetiségi kérdés nem volt, hiszen nálunk az egész középkoron át, de még az újkor elején is a latin műveltség uralkodott. Mit törődtek akkor: ez vagy amaz a nép honnan származik, hogyan, kivel keveredett, mit jelent neve, lakóhelyének neve stb.? Legfennebb akkor számoltak be bővebben valamely népről, népcsoportról, ha bármilyen más, jelentősebb ügygel kapcsolatban szükségesnek mutatkozott néprajzi tekintetben is leírni, bemutatni, jellemezni...

Egy valami — s számunkra ez a legjelentősebb — azonban kétségtelen: mióta múltjukról megbízható történeti adataink vannak, a székelyek mindig magyarul beszéltek és beszélnek! Tájézket hordozó anyanyelvük mindmáig egyike a legzamatosabb, fordulatokban leggazdagabb magyar nyelvjárásoknak (egyáltalán nem „külön nyelv”, mint ahogyan azt az erőszakra támaszkodó korlátlan hatalom birtokosai, vagy csak minapában is a tanulni vágyó székely fiatalságnak külön „székely nyelvű” iskolákat fölállítani akaró, a történelmi valóságot mégcsak halványan sem ismerő, teljesen tudatlan, elméjükben háborodott egyének kívánták megvalósítani!...)

Így látta ezt már a XVI. század közepén egyik (elfelejtett) felvidéki magyar költő, Vilmányi Libecz Mihály is: „...Akinek kételyei lennének a magyar nyelvhelyesség né-mely kérdésében, arra szólítja föl: »Mindjárt a régi székelyek nyelvére tekintsen, kiknél tiszta magyar nyelv maradéka vagyon«...” (Für Lajos: *Milyen nyelven beszélnek a székelyek?* = Tiszatáj. 26,8 1972 aug. 58. l.)

(Folytatjuk)

1. Östörténet

Az első pillanatban szokatlannak, talán kissé romantikusnak tűnhet ez a cím. Pedig nem az. A legfrissebb zenetörténeti munkák is ezzel a fejezettel kezdve mutatják be a magyar zene fejlődésének útját (Dobszay László: *Magyar zenetörténet*. Bp. 1984., Vargyas Lajos: *A magyar zene őstörténete* = Szerk. Rajeczky Benjamin: *Magyarország zenetörténete* I. Bp. 1988). E zenetörténeti kötetekkel egyidőben a téma széleskörű tudományos feldolgozására vállalkozott Bartha Antal (*A magyar nép őstörténete*. Bp. 1988).

E zenetörténeti felfogás korábbi képviselői közül most csak Seprődi Jánosra, Székelyföld szülöttére utalok. 1908-ban megjelent könyvismertetésében írja többek között: „A magyar zene eredetét ma még eldönteni nem lehet. (...) Nekünk főleg a velünk legközelebbi nyelvi rokonságot mutató osztják és vogul zenére volna szükségünk, mert a nyelvi közelség nagyon valószínűvé teszi a zenei közelséget is, jóllehet nem tételezi fel okvetlenül egyik a másikat. Ismernünk kellene továbbá a többi primitív viszonyok közt élő rokonnak zenéjét is.”

Amikor e sorok megjelennek, Bartók és Kodály első népzenei közleményei is napvilágot látnak, s a következő évtizedtől felsorakozó adatok lehetővé teszik a későbbi összegezést. Néhány példa. 1924-ben Bartók már közöl eredeti cseremisiz-dallamokat, tíz év múlva pedig közzéteszi összehasonlító népzene tudományi eredményeit (1934). Ugyanebben az évben Szabolcsi Bence megjelenteti a magyar zenetörténet rövid összefoglalását, s ennek első pontja *Őstörténet*: finnugor és török-mongol örökség (bővebb változata 1947-es magyar zenetörténeti kézikönyvében). 1937-ben Kodály Zoltán bővíti az ide vonatkozó anyagot cseremisiz, csuvas, tatár példákkal.

A kutatás egyre szélesebbé és mélyebbé válik; igen gazdag könyvészet tanúskodik arról, hogy a fennebb említett Vargyas-összegezés mekkora magyar és egyetemes szakirodalmat hasznosított. Elméleti megállapításait, következtetéseit 32 példával is szemlélteti (e példák között erdélyi ill. romániai magyar zenei anyagot is találunk). A tanulmány szerzőjének figyelme kiterjed a Volga-Káma-vidék rokon zenei anyagára, számba veszi a kvintváltást, a nemkvintváltó ötfokú stílust, egyéb stílusok eredményeit. Részletesen foglalkozik a siratóval, levonja a tanulságokat és összefoglalásul bemutatja a magyar népzene fejlődésének útját a honfoglalásig.

Fontosabb megállapításai:

a) A honfoglalás előtti és korabeli zenei anyagból nem maradt fenn például a *sámánének*, eltűnt a *varázsszertartásokkal*, az *áldozatbemutatással* kapcsolatos énekanyag, ismeretlenek a *mitológiai tárgyú* dalok is.

b) Magyar és idegen krónikák egyaránt említik a *harci-győzelmi*, *öröm- és gyászalakalmak* zenéjét. Szó esik a krónikákban *epikus* műfajról, mely szerepet játszott a társadalom minden rétegének életében. Az elbeszélő éneklésben Keletről örökölt vonás az első személyben

való tolmácsolás. A zenei elemzés szorosabb kapcsolatot mutat ki az ugor hősi ének és a magyar sirató között.

c) Említés történik a forrásokban *munkadalokról* és *temetési énekekről*.

d) Részben honfoglalás előtti hagyománynak látszik a *regősének* is.

e) Az egyes típusok/műfajok közül legrégebbi a *kis sirató*, amely a finnugor három-négyhangú motívumismétlést alkalmazza a továbbfejlesztés technikájában. Ezt követi a *nagy sirató*, mely az előbbiből alakul ki.

f) Az *ötfokú* — vagy eredetében ötfokú — zene (beleértve az újabban megismert három-négyfokú ritkaságokat is) a magyarságnak és egy vagy két török nyelvű, belső-ázsiai eredetű néppel való együttéléséből származik. Akárcsak a *dudanóta*. Ennek az ősi török hatásnak köszönheti megszületését az ereszkedő (és ritkábban nem-ereszkedő) vonalú ötfokúság, s végül a kvintváltó dallamok csoportja, melyet már korábbi műveltségéből hozott magával a magyarság az új hazába.

g) A zenei fejlődés fővonalát a fenti forrás alapján így lehetne összegezni:

A kezdetet a finn népek eredeti stílusa képviseli — három, majd négy-hat hangot felhasználó motívumokból vagy kis sorokból építkező dallamok (ebből vesznek át az obi-uhorok is). Ez a stílus nem mutatható ki a Volga-vidéken, tehát ezt a magyarok közvetlen nyelvrokonaik (vagy még/már a Volga-Káma) körzetében alakították ki.

A finnugor dallamvilágnál fejlettebb — s azt részben ki is szorítja, részben pedig más irányban fejleszti — a csuvasok hat hangnyi *pentatóniája*. Ennél is fejlettebb a (kazáni) tatárok nagy terjedelmű, *ereszkedő* — helyenként ismétléses szekvenciát alkalmazó ötfokúsága. Ezt követi a cseremisiz és a magyarok *dudanótája*. Végül legfejlettebb a cseremisiz, csuvasal nem, de magyarral közös *kvintváltó* stílus.

A magyarokat a rokonnépek zenei műveltségéből kilendítő török nép a kazáni tatároknál látható, *lépcsőzetesen ereszkedő*, és alkalmi ismétlésekkel az ötfokú strófikus dalokat ismerő-alkalmazó zenét hozhatott magával.

Az így kialakult és virágzó szakaszába jutott zenei stílusok idején szakadhattak el a magyarok a Volga-Káma-vidéktől, és kerültek a déli sztyeppékre, a Kazár Birodalom szélére (9-10. század). Itt tanulhatták meg a *nagyívű*, *ereszkedő*, *ötfokú* (strófikus) dalokat, és előbb az alkalmi, majd a következetes *kvintváltást* (az egyes népdalokban a második tagban az első tagnak öt hanggal mélyebben való ismétlését). Ezeknek az elemeknek a szintézise már a Volga-vidéktől távol jöhetett létre.

A tanulmány szerzője végeredményben arra a következtetésre jut, hogy az ötfokú dallamanyag a mai hagyománynak is jelentős népzenei — történeti — esztétikai értéke: *a honfoglalásig kialakult magyar népzene magas fejlődési fokot ért el, s ezért tudott a magyar nép beilleszkedni a keresztény Európa zenei életébe.*

Benkő András

AZ ÉLŐSZÓ DICSÉRETE

Kiváló néprajzkutatónk Nagy Olga legújabb *Világga futó szavak** című kötetének érdekessége az, hogy több szempontból is „rendhagyó jellegű”. Először is már rendet bont azzal, hogy nem egy híres hagyományörző helységgel foglalkozik, hanem egy mindennapi kis faluval, amely „éppen kicsiségénél fogva (mindössze 400 lélek) keresztben-hosszában föltérképezhető, magasságban, mélységben megvizsgálható”. Az eredeti tervbeli monográfia helyszínként pontosan e tulajdonságai alapján választhatódott ki.

Csak hogy az ehhez magnetofonnal majdnem 10 éven át gyűjtött anyag néprajzi része egy kis kitérőt kínált fel a kutatónak az élőbeszéd birodalmába. A kérdésekre adott feleletek ugyanis nagyon sok, a tárgyhöz nem tartozó mellébeszélést hordoztak magukkal.

Az alakuló, változó falut figyelve Nagy Olga felismerte a mellébeszélésekben rejlő, feltárássra várakozó értékeket. Szakavatott ügyességgel rendszerbe szervezte őket, és segítségükkel rendhagyó módon bizonyította be, hogy a városiasodás útján elindult falu ősi értékeit már nem vállalja. De a népi közösségek e funkció nélküli értékek ellenére sok minden mást megőriztek: a szokásoknak, gondolkodásmódnak, a világlátásnak egy olyan sajátosságát, amely etnikumhordozó lehet.

A csodálatos szellemi kalandot ígérő kötet titka egy sajátos rendhagyó „rendezői eljárás” alkalmazása. Ennek szellemében a szerző is aktív szereplője a kötetnek a név szerint megszólaló adatközlők mellett. Az olvasó előtt kérdezi, rendezzi, magyarázza a gyűjtött anyagot.

A kötetet a szerző tájékoztató, ismeretközlő, élvezetes olvasmányt nyújtó tanulmánya indítja *Gondolatok az élőbeszédéről* címmel. Ebből értesülhetünk az élőbeszéd eredetéről, sajátosságairól, kutatásának eddigi nemzetközi és hazai eredményeiről valamint helyéről a néprajzi kutatások munkatervében. Betekinthetünk az anyaggyűjtés titkaiba, a munkamódszerek világába, és töprenghetünk mi is a „közlés dilemmáiról”.

Ezután az elméleti kalauz után 6 lélektani, szociográfiai, néprajzi, etikai és népi vallásossággal kapcsolatos, egymással „dialógusban” levő ciklus tárja eléünk a gyűjtő kérdéseivel, útbaigazításaival, magyarázataival egységben a havadiak vallomásait. Itt eltűnik a mellébeszélések

összefüggéstelen állapota, és az élőszó által körvonalazódik a sajátos havadi világ, „amelyben a parasztember mond el mindent önmagáról, a világról, égről és földről”.

Az első három ciklus — *Férfiak emlékeznek, Nők emlékeznek, Orcád verítékével* — lehangoló, lesújtó hangvételű. Férfiak, asszonyok vallomásai ezek katonáskodásról, háborúról, lovakról, rókák-ról, gyermekkorról, szolgáló- és asszonysorsról, házastársi, gyermeknevelési gondokról, a falu életviteléről, gazdasági helyzetéről. Egyszóval a havadi paraszt közérzetéről, amelyet az egyik adatközlő így összegez: „Itt az utóbbi tíz évben minden meg van állva: más faluban házat építenek, új bútort vesznek. Havadon minden meg van állva. Minden meg van állva. Csak sírás, panaszkodás”.

A komor hangok után a *Hétköznapiakon innen és túl* felvillantja az élet vidámabb oldalát is, hiszen a havadiak is emlékeznek még a fonóbeli, farsangi, lakodalmi „alkotó játékokra”, és lassan körükben is teret hódítanak maguknak a szórakozás új, passzív formái. Bár az olvasás, televízió- és mozinézés nem általános a faluban, mégis alakulgat már az irodalomról alkotott népi vélemény is. Érdemes felfigyelni „a falu legjobb olvasójának”, Mihály Gyulának a vallomására: „Hallgattam, mint olvasnak az öregek. Végigéltem, s végigszenvedtem a szereplőkkel, éjjel is róluk álmodtam, úgyhogy megszerettem nagyon a könyvet... Szépnek látom, értékesnek látom az irodalmat”.

Az élő havadi nyelv zamatát is ízlelgetve a továbbiakban a *Törvények* fejezet-

ben kötekedők, tolvajok, gyilkosok tetteiről olvashatunk vélekedéseket. Érdekes megfigyelni a falu értékrendszerének módosulását a tolvajlás területén. A „szigorú, puritán erkölcsű falu” éppen az egykor ritkaság számba menő lopás miatt kapta „kollektív gúnynevét”. Még ma is mint „tyúkossal” élődnek a havadiakkal a szomszéd falubeliek, mert mindenki tudja, hogy valamikor „Mihály Ferencapja tyúkot lopott volt”. Ellenben „Ma? Éjsze mindenkit meg kéne bélyegezzenek” ezért.

Végül a protestáns Havad népi vallásossága ismerhető meg az *Élet, sors, halál* utolsó részből. Innen tudhatjuk meg, hogy „a szekta nem talált talajra”, a Biblia pedig sajátos népi fordításban él, hisznek a sorsszerűségben, jellegzetes véleményük van életről, halálról.

A falubeli és a gyűjtői szemléletet szembesítő ciklusokat a szerző *Utószó jogán* című összegezése követi. A szakemberek, az érdeklődők számára egyaránt hasznos kötet pedig az *Élőszónak*, a „község hangjának” a dicséretével zárul: „Végso soron a „világga futó szavak” a szóbeliséget dicsérik. Azt, amely nemcsak népünket, de nemzetünket is, anyanyelvünk erejével és tisztaságával őrizte és őrzi meg. Mert miközben elmúlt századok viharában a nemzetet képviselő „rendek” hol deáku, hol németül, hol valamilyen kevert nyelven beszéltek, a parasztság önerejéből hűséggel őrizte a SZÓT. Azt, amely „mélyében őrzi a múltat. Ez tartja meg a jelent és biztosítja — úgyiszlólván egymaga — a jövőt”.

*Nagy Olga: *Világga futó szavak. Szépirodalmi könyvkiadó, Budapest. 1990.*

Jakab Csaba: GYEPESI HÁZ

Bár a Maros megyei Nagyer-nyén születtem, szülőföldemnek mégis Mezőpanitot tekintem, édesapám ősei faluját, ahol két-éves koromtól nevelkedtem. Ez a paraszti közösség indított élet-utamra, látott el egész életemre kiható útmutatással. Így lettem már tizenhat éves koromtól a pa-raszti közösség létének, szellemi értékeinek vizsgálója.

Marosvásárhelyen érettségiz-tem 1939-ben. 1940-ben men-

tem férjhez, és 1946-ban, már négygyermekes anyaként, irat-koztam be a kolozsvári Bolyai Egyetemre. Itt végeztem el a ma-gyar nyelv és irodalom főszakot, illetve a néprajz mellékszaket. Ezalatt Széken voltam helyettes-tanár.

1952-től az *Utunk*, majd a *Dolgozó Nő* munkatársa lettem. A falujárás hozzásegített ahhoz, hogy az alakuló, változó falut megfigyeljem. Ez időszakra esett

gyermekeiről szóló ifjúsági regé-nyeim megjelenése.

1958-tól nyugdíjazásomig, 1974-ig, a kolozsvári Etnográfiai és Folklór Intézet tudományos munkatársa voltam. A hetvenes évektől kezdve máig szószólója és krónikása vagyok egy évszáza-dok során oly eltiport társadalmi rétegnek, mely máig példáját ad-ta hűségnek és helytállásnak.

Nagy Olga

MAGVETŐ

Nagy Olga

GYILKOSOK

*De jól laktam immág jó regvel felkelni,
De jól laktam immág jó regvel felkelni.
Jó regvel felkelni s a patakra menni,
Jó regvel felkelni s a patakra menni,
Véres ruhát mosni, s jajszóval sújkolni,
Véres ruhát mosni, s jajszóval sújkolni.*

Lészpedi népballada

*Monda pedig az Úr: Mit cselekedtél? A te
atyádfiának vére kiált énhozzám a földről.*

1. Mózes 4:10

VOLTAK ILYEN TÖRTÉNETEK

Amikor a gyilkosok iránt érdeklődtem, majdnem mindenki elutasította még a kérdést is: „Nálunk ilyesmi nem volt”, vagy: „Más faluból igen, hallottuk — mondták —, de nálunk?” Így először be kellett érnem azokkal a történetekkel, amelyek mind a falun kívüli eseményekről szóltak. Bakó Ferencné, akinek annyi szép elbeszélését olvashattuk az Asszonyok emlékeznek című ciklusban, gyermekkori emlékként mesélte el őket. Nyáradszere-dán — ahová postásként járt naponta — szedte össze ezeket a történeteket, amelyek mint különös és képtelen szennázások jártak be a falut. A gyilkosok itt valamilyen titokzatos ismeretlenek. Nevük nincs, csak tettük ismeretes. S persze nem Havadon estek meg a gyilkosságok, csak hírül jutottak ide.

— Vásárhelyen, a Vácmanon ahogy jöttek ki, megölték egy öregembert két ökör áráért. Még sírkő is volt emelve az öregnek. De aztán most, hogy lett ez a rendszer, hát kidőlték azt a sírkövet onnét, az út marján, ne legyen ott. De rendesen sírkőve volt, ahol megölték. S Gyalakután megint, ott Havadtőn alúl, volt ott is egy sírkő, mert az embert megölték két ökör áráért, s beleölték a víz alá. S ott kapták meg, s oda is volt sírkő emelve, de aztán ezeket kivették.

Egy másik történet is előkerült.

Volt egy Dömös család Kőrispatakba. (Még a fehérszék el most is, testvére volt ennek a Somogyi Marcinak — itt lakott

sokáig Csorgószerbe.) Mind suszterájoskodott, három-négy fia-tal fehérszék elbolondított; az egyiket tette el, a másikat hozta. Úgy összeszurkálta a combját az árral, hogy úgy nézett ki, mintha bolhák szúrták volna össze. A feleséginek. S akkor addig, hogy kikerült Kolozsvárra. Az asszonyok látták, nincs kivel, otthagyták. Kolozsvárt elbolondított egy fenesi leányt, egy magyarfenesit. S idehozta Kőrispatakba a testvérihez. A leány-nak volt ékszere s volt pénze, na, sok mindene, mert sokat szolgált a leány. S elég a hozzá, hogy nekiálltak, s a leányt megölték. Gyönyörű szép nagy sárga haja volt a leánynak — azt mondták —, kék szeme. A testvére, Ilona tartotta a véres tálat, s a sógorával megölték. Bévítették az első házba, s úgy né, a gyermekek megmondták a miliceknek (milicistáknak). Elég a hozzá, hogy előbb bédobták a hídlás alá a leányt. Ott nem látták jónak, felpakolták a szekérre, s akkor megrakták a szekeret ganéval, s kivitték a ganét az erdőbe. S valamilyen emberek ott bojásztak az erdőn, hát észrevették, hogy ezek, figyelték, hogy ezek már viszik a ganét az erdőre. Elég a hozzá, hogy ezek bétették a leányt egy sánchba, s reárakták a ganét. Hát azt a szép sárga haját a víz mind kimosta. Ezek mentek oda, s figyelték, hogy vajon mért rakták oda a ganét, s hát szembeakadott a leánynak a haja. S azok hazajöttek, s abba a helytős-helybe jelentették, hogy né, Dömös Dénes ide, s ide vitt egy szekér ganét egy idegen emberrel, lerakta, s egy sárga női haj mind ki van búva alóla. S a milicek kimentek az erdőbe, s megnézték, hát tényleg ott volt a szép sárga haj, libegtette a víz. Pontosan pünkösöd másodnap-ján, amikor jöttek ki a templomból, ott voltak Dömösök is a templomban, mind a hárman, hát azalatt míg a templomba voltak a milicek elmentek a gyerekekhez, s vittek csokoládét, s a gyermekektől mindent kipuhattak. A gyermekek mindent elmondtak, hányat megölték: egyet a kemencébe égettek el, a másikat a kútba. Kőrispatakon. Járt ide az a Dömös a vásárookra, s aztán nagy ismeretsége volt, észrevette, hogy valaki marhát adott el, csalta oda, s megölték pénzért. A másikat hídlás alá tették bé, a harmadikat a kútba, s így a gyermekek elmondták. Mikor a templomból jöttek ki, négy milic várta őket, hármójot, s abba a percben, a sok nép előtt lebilincseltek őket. S elvitték. Aztán Dömös oda is maradt, meghalt. Miklós is meg-hótt, Ilona itthon él Gegesbe, még máma is él. Oda volt öt-hat

évig. Ez igaz volt, megkérdezhetik akárkitől, mert Mari néni is tudja. Hát hányba is történt? A háború előtt volt, mer amikor Ilona hazajött, Adorjáni Endre mind döfölte ódalba mindképpen, hogy így kéne, úgy kéne veled csinálni, te gyilkos. Ilona sírt, mondta: „Menjenek, hagyjanak nekem békét!” A háború előtt volt ez. Nagy híre volt ennek. Ez Kőröspatakon volt. Csak ez a Kőröspatak, Etéd közelibe. Olyan nagy híre volt. Gegesi volt. Somogyi Marcinak a testvére. Oda volt férjhez menve, Dömös Déneshez.

— Ezt mások is beszélték?

— Hogy a fenébe ne! Mindenki beszélte, tudta az egész világ. Mer aztán kivitték Magyarfenesre, s ott temették el aztán a leányt. Ki kellett pucoljanak a faluból, többet aztán Ilona nem volt szabad bemenjen a faluba. Egyáltalán nem, biza! Az ilyentől kitelik akármi. Még most is úgy hívják Ilonát Gegesbe: Gyilkos Ilona. Hát persze!

— Balladát nem szereztek róla?

— Nem hallottam. Várjunk. Énekelték, hogyne, énekelték: „Megöltek egy leányt ezer forintjäär, beledobták a Tiszába piros pej lováér.” Ezt mind énekelték akkortájba: „Tisza nem szerette, partjára vetette, s arra járt egy öreg halász, hálójába vette. Hálójába vette, s falujába vitte. S falujáról falujára köz-hírré tette: Kie ez a leány, mer meg vagyon halva, Somogyi Miklós éles kése szívébe van szúrva. „Így énekelték. Ezt itt énekelték. Mi akkorjában tudtuk, fiatalabbak mind. „Sír az édesanyja, kőti, de nem hallja. Kelj fel, kelj fel, édes lányom, gyere, menjünk haza! Nem menyek, nem menyek, mer meg vagyok halva, Somogyi Miklós éles kése szívembe van szúrva.”

Még volt egy ilyen történet Újváron. Az egyik férj elküldte a feleségit, hogy menjen haza szüleihez. Nem tudni milyen okból, de rosszul éltek. Az asszony nem akart menni.

— Menj, menj, menj!

Na, elment az asszony. Ő elejibe került, megfojtotta, s bedobta egy kútba. S a feleség nem érkezett meg a szülőkhöz, s mind várják, hogy jöjjön haza. Azt a leányt megölték, az egész falu tudta. Magyarfenesi volt.

— Még tud ilyen esetet?

— Mentek valami székelyek, deszkát árultak, s mit. Az egyiket úgy főbe vágta, hogy abba a helybe meghőtt, ott maradt három gyermeke, felesége. A székelyeket. Az első székely elhajtott előre a szekérrel, s há mind várja, hogy menjen a másik utána, s nem ment, s hát megvárja, hogy vajon mi van? Egyszer megfordul vissza, s hát lássa, hogy a lovak ott állnak, s az ember sehol sincsen. Hát a baltával főbe ütötték, s bedobták a kútba. Az embert, ott kapták meg azt is. Kelelmentek, a kútba. Hat évig voltak a tömlőbe.

— Nem is kaptak sokat!

— Az ilyen azt érdemelné, hogy meghaljon. Volt olyan, hogy kikerült a tömlőből, megölte apját, anyját, s megölte a családját is. Csak azt nem tudom már, hogy melyik községbe volt, de beszélték. Ott Havadtón beszélték.

A következő gyilkossági eset újszólván friss, alig két éves, nagyon fölkaparta a falut. Gyergyószentmiklóson történt: egy anya megölte három gyermekét. Az esetet többen is elmondták, sőt írásban terjesztették verses elbeszélését, amolyan balladaszerűen románul és magyarul. Miként alább kiderül, ez olyan „búcsúztató” volt, amelyek főleg a tragikus halálesetekről terjednek, amikor fiatal lány vagy legény hal meg: de leginkább akkor, ha a halál nem betegség, hanem váratlan szerencsétlenség következménye. Ez alkalmi költészet — mivel már a balladaköltészet ideje lejárt —, nem viseli magán a kollektív csiszolás jezeit, ezért nyers. Az ilyen búcsúztatót a közösségnek egy erre „szakosított” tagja szokta megírni. A széki Győri Klára is szokott búcsúztatót írni, ha megrendelték nála.

tatót írni, ha megrendelték nála.

Az alábbi beszélgetés Dósa Endrével így zajlott.

— Azt a gyergyói esetet hallotta?

— Igen, igen. Én hallottam Parajdon, a fürdőn. Jobban mondván a bányában voltam, mert olyan nehéz volt s olyan nehéz most is a szuszogásom. S ott volt két ügyes asszony. Hát úgy mondta ez a két asszony, hogy este adott altatót a gyermekeknek. Azt mondták, nem tudják, hogy mér tette, mér nem tette. Azt mondták, hogy volt valaki más az urán kívül. Csak ezt mondták, hogy megölte a gyermeket. A kicsi fiúnak is akart adni, de a más kettő ette, s azok aludtak. Az öregasszony elment, a kicsi mondta: „Menyek magával.” De az anyja nem hagyta. De már ahogy az öregasszony ment ki, ahogy ki kellett menjen, már az ajtó is bé volt zárva. S ő akkor keresztülment a másik szobán, s ott ment ki, mer nem volt bezárva. S ő még ki tudott menni. Hát azok az asszonyok is úgy el voltak szörnyülködve, azt mondták, ők nem voltak rokonság. A férje meghallotta, taxira felült s úgy ment haza, de azt mondták, ami volt ott, hát háborúnak beillett. Olyan vér volt. Már meg voltak ölte a gyermekek. Külsőbbik leányába belévgáta a fejszét, amelyik nem evett, az elmenekült, hogy menjen bé a kamarába, s ahogy befutott, belévgáta. A többi már meg volt ölte, azok, ahogy aludtak, késsel elvgáta a nyakakat. Nem lehet tudni, mi volt, nem lehet tudni, csak mikor azt mondták, mikor bement az ember, minden levere. Az a nagy, szép csillár levere, a nagy, szép szőnyeg mind tiszta vér, minden fal olyan vér. Szomszédok voltak, semmit se hallottak. De ez igaz volt. Az asszonyt elvitték a bolondokházába, ott figyelték, nem tudom. A férje künn volt az erdőn. Volt szeretője, s avval együtt követte el? Nem mondták. Egy helyt szállásba voltunk. A temetőn búcsúztatót, temették a gyermekeket. Hozták bé a búcsúztatót, képeket is hoztak be, a ravatalon a gyermekek, három koporsóba, egymás mellett. Nem tudom, hogy ott volt-e az asszony a temetésen.

De Adorján Károly mégis elmondott egy rövid „sztorit”, ami azt bizonyítja, hogy a faluban is történt gyilkosság.

— Volt egy Vas Károly nevű ember. Annak meghalt a felesége, s ott maradt a leányaival. De olyan boldogtalanformák voltak azok. S aztán egy fejszével úgy megkoppintotta őket, hogy meghóttak. S azután is mind csúfolták: „Na, ügyelj, mer úgy jársz, mind Károly báty leányai!” De aztán megütötte a gutta. Ez is olyan bódogtalanforma vót.

Molnos Zoltán: IMA

LENDVAY ÉVA VERSEI

A SZOMJAZÓHOZ

In memoriam Szemlér Ferenc (Szül. 1906. április 3)

apám
sírodat beszórnám gyöngyvirággal
ezer meg ezer apró kehelyel
parányi csengők sokaságával
szabadon járna köztük
a csapdosó áprilisi szél —
kis éji-nappali zenéjük
porrá vált füledig hatolna
hangok gyöngyei peregnének
föld nem állhatná útjukat
s szabadon vehétnél végre lélegzetet
sírodban gyermekkorod könnyű röge alatt
apám
ezekhez a kövér szemérmetlen
rótpiros pártsejkűkhöz
semmi semmi közöd
öntelten terpeszkednek elhamvadt szíveden
pedig itt minden oly könnyű és egyszerű
mint a gyermekkor

kis pára leng a Budvár fölött
itt végre fellélegezhetsz
csak nem lenne ez a sok buja virág
hisz csend van végre és csapong a szél
de ígérem eljövök
karomba kazalnyi gyöngyvirág
szétszórom sírodon a könnyű hant fölött
a könnytől harmatos fehér gyöngyöket
apám te szegény fulladó
örökké tiszta levegőt szomjazó
apám

Székegyudvarhely, 1979. április 29.

EGYSZERCSAK SZÓ NÉLKÜL

Apám, miért hagytál egyedül
ezen a helyen, amelyhez semmi közöm?
Veled még valahogy elbírtam volna,
lett volna napom és örömöm —
de így egyszercsak szó nélkül elmentél
mint erdő, mely mozgásba jön
és árkon és bokron át, gyökerét szakítva
megy, s utána vízőzön —
És itt maradtam, én szerencsétlen
szomorú, árva gyökér,
mely téován, ostobán erőlködik,
menne, de sehova sem ér —
menne ő is, de nincs ki vezesse
rá sehol senki se vár —
És esik az eső és lassan kimossa
kevéske földjét, alatta fullad a sár —
Maradtam egyedül, apám, itthagytál,
vissza se néztél soha

e gyűlölt, siratott, szeretett helyre
az édes, a mostoha
kődlepte völgyből elszabadultál
fölötted ragyog az ég —
Ott, ahol most rádsüt a nap
elég a ködből, elég!
Menj, apám, lépj vígan, könnyedén
ne is törődj velem —
Én ittmaradtam és fullaszt a sár
ölel szerelmesen.

Brassó, 1980 április

ÖNÉLETRAJZ

születtem
rettető rég
illetve tegnapelőtt

tanultam
háborút békét
beszédet hallgatást
 eget földet szerelmet

megtanultam
hogyan akik velünk jönnek
apák anyák testvérek szeretők
lassan lemaradónak
pedig örökkévalók

megtanultam
hogyan kert a barátság
ha nem műveled
kipusztul

és megtanultam
hogyan sohasem leszek képes
megtanulni
a halált

Brassó, 1991

Jakab Csaba: SZEMLÉR FERENC

„NEMZETISÉGÜNK JÖVŐJÉRŐL AKAR SZÓLNI A KÖVETKEZŐ HÓNAPOK ÉS ÉVEK KORUNKJA”

– Beszélgetés KÁNTOR LAJossal, a KORUNK főszerkesztőjével –

Az európai szabadság-gondolat jegyében a székelyudvarhelyi RMD SZ EURÓPA TAVASZA címmel ünnepi művelődési hetet szervezett Székelyudvarhelyen. A hét rendezvényeit az a KORUNK-találkozó nyitotta, melyen egyik legtragikusabb erdélyi folyóiratunk szerkesztői találkozhattak olvasóikkal. Lehetőségem adódott tehát elbeszélgetnem – egy rövid interjú erejéig – a folyóirat főszerkesztőjével, Kántor Lajossal.

— *Megmarad-e a KORUNK folyóiratának?*

— Feltétlenül. Ezért őriztük meg a nevét. Persze, nem csupán a cím jelentéséről van szó, amelyhez nyilván ragaszkodunk. Tehát fel akarjuk vállalni a XX. század legvégének realitását és perspektíváit, amelyek közül egyesek már feltáruznak, vagy legalábbis felsejlenek nálunk is, illetve ebben a közép-kelet-európai régióban. De arról is szó van, hogy a KORUNK, mint hatvanéves hagyomány bizonyos erkölcsi tőkét is jelent Európában, sőt valamennyire a tengereken túl is. Jelenti azt a szándékot, azt a felismerést, hogy nem ragadhatunk meg egy szűk körben, tudatosítanunk kell mások tapasztalatait, törekvéseit – vagyis *korunkat*.

— *Elkötelezi-e magát a folyóirat egy, vagy másik ideológiai irányzat mellett?*

— Mi komolyan gondoljuk azt, ami egyesek számára csak jelszó: a pluralizmust. Ebben a tekintetben határozott polémiát folytatunk saját (folyóiratbeli) múltunkkal, pontosabban elődeink egyoldalú marxista elkötelezettségével. Márciusi számunk, amelynek súlypontja: „munkásság, baloldaliság az ezredvégen”, azt hiszem eléggé egyértelmű válasz lesz arra vonatkozóan, hogy a KORUNK 1990 januárjában kezdődött harmadik folyama lényegesen különbözik mind az első, mind a második folyamtól. Parancsoló szükségét érezzük annak, hogy a különböző ideológiákat ütköztessük a folyóiratban és semmiképpen sem egy (ideo-

lógiai) prekonceptió alapján ítéldünk a mai társadalom alapvető kérdéseiben.

— *Lesz-e profilváltoztatás?*

— Tulajdonképpen igen. Arról van szó, hogy a mai műfajmegjelölés, amely a folyóirat címe alatt olvasható (Kultúra — haza és nagyvilág) a folytonosság vállalása mellett váltást is jelent, egyrészt a már jelzett világnézeti kizárólagosság feladását, másrészt teljesebb felvállalását (a 80-as évek Korunkjához képest mindenképpen) a kultúrának, a romániai magyar művelődésnek, s a magyar művelődés egészének. De a világkultúrának is.

— *Milyen változásokat idéztek elő az 1989-es decemberi események a szerkesztők és olvasók viszonyában?*

— Azt hiszem alapvetőnek tekinthetők azok a változások, amelyek folyóiratunk életében bekövetkeztek. A szerkesztőség nagyrésze kicserélődött, fiatal, rátermett szerkesztők kerültek a laphoz és ez nem csupán életkori kérdés, hanem szemléletváltás jele is. Ebben benne rejlik a szerkesztő-olvasó viszony változása is.

— *Helyet kapnak-e a KORUNK hasábjain az eddig távol tartott szerzők, írók (gondolok itt főleg egyháziakra)?*

— Ezt a leghatározottabban állítom, hogy bekövetkezett. Egyrészt

visszatértek azok a szerzők, akiket a 80-as években a pártcenzúra hivatalból távolított el, másrészt a szerkesztőségi szemlélet változásával kibővült a szerzői gárda. Gondolom elég múlt év októberi egyházi számunkra utalnom.

— *Milyen kapcsolatokat szeretne kiépíteni, biztosítani a KORUNK szerkesztősége a helyi kiadványok, lapok szerkesztőivel? Egyáltalán érdemes-e ez?*

— Erre vonatkozólag utalnék arra az újabb kísérletünkre (az 1990-es decemberi számunkban), amely a teljes romániai magyar sajtó számbavételét célozza. A statisztikai számbavételt követnie kell az érdemi elemzésnek.

— *Milyen gondokkal küzdenek a kiadás, a terjesztés terén?*

— A terjesztés mindenkinek nagy gondja, erre új módszereket kell kidolgozni. Szeretnénk városról városra és faluról falura közvetlenül eljutni az olvasóinkhoz, új hálózat kiépítésével.

— *Mi az álláspontja a szerkesztőségnek az újonnan kibontakozó sajtószabadság által szült elvi, vagy elvtelen vitákkal kapcsolatban.*

— A KORUNK feladatának érzi — a jövőben még inkább, mint ahogy eddig sikerült bizonyítani —, hogy az érdemi (elvi) vitákba bekapcsolódjék. A kisszerű csatározások felvállalása (akár nemzetiségi vonatkozásban) nem a mi kenyerünk.

— *Mennyiben vállalja a KORUNK a magyar nemzeti kisebbség öntudatának ébrentartását, jogainak biztosítását?*

— Ehhez a vállaláshoz nem férhet kétség, ez természetesen nem kampányfeladat és nem azonos a napilapok napi harcaival. De meggyőződésem, hogy ez nem kevésbé politikai harc, mármint amit a folyóirat felvállal —, nemzetiségünk jövőjéről akar szólni a következő hónapok és évek KORUNKja.

— *Köszönöm a beszélgetést!*

Kérdezett: Róth András Lajos

Ki olvas manapság verset? Van-e még szó, amit érdemes kimondani hal-
kan, vagy ércesen, hogy rezonáljanak
tőle a harangok? Van-e még szív, amit
vérző mellkasából szakít ki a költő ke-
ze, hogy bevilágíthassa vele a sorsüldö-
zötték szuroksötét útját? Lesz-e jövő,
érdem, amikor legalább a poeta tisztá-
ban lehet vele, a szavai, cselekedetei,
adakozása nem volt hiábavaló.

Nem túl biztató korban élünk. A
világ gyémánttengelye kifecamodottan
szorult a semmi ágából faragott érc
csapágyába, s a legfényesebb, legfor-

róbb könnyek is észrevétlenül hulla-
nak rá. És sohasem lesz már ember,
költő, aki helyrehozhatná a jóvátehe-
tetlent. Utat tévesztett a világ, nincs,
aki a jajongók kórusát kiigazítsa, far-
kasüvöltéssé torzult a torkok kiáltása.
A költők korán halnak, hamarabb,
mint ahogy felnőnének, s tekintélyt
kölcsonzó szakáll sarjadhatna az arcu-
kon. Helyette csak sebek vannak és
friss heggek.

Szomorú szavaim hogyan hatnak
rád, barátom? Hogyan éled meg jégge-
dermedt világod, bírod-e még szóval,

biztatással, cselekedetekkel, vagy ele-
ged volt az útból és soha többé nem
leszel már gyermekin, költőin fiatal?
Cseh Károly barátom, Te költőnek
születtél s az is maradsz halálodig, míg
el nem jutsz oda, Isten trónusa mellé,
ahol egy zsámoly talán neked is kijut.

De nekünk, halandóknak nem lesz-
e túlságosan is hideg és hosszú még az
út, amin reményvesztetten sokáig bo-
lyonganunk kell.

Szólj egy jó szót akkor értünk, ki-
merült tévelygőkért, barátom!

Hajdu Gábor

CSEH KÁROLY VERSEI

NYÍLIK A PILLANAT

*Aranyport mosott a felhőkből
a délután
s beszórta arcodat vele
minden csilláma
megkarcolja szemem
akár csapódó ágak tövise*

*S nem emlékszem:
kezemben szegű
borzolta-e ázott szirmait
vagy egy fehér blúz gallért
érintett az ujjam?
úgy vakít
e léten túlra nyíló pillanat
melynek rozsdái arcodra most
mint aranyló szemcsék hullanak*

ÁRNYALATOK

Cs. V. I-nek

*Hal csillámlik
az ármosta gyökerek közt,
megkészt ökörnál az ágakon,
s bújocskázó ősz szál a hajban —
fehér árnyalatok
a márványosuló levegőben.
Oly éles a tél előtti világosság,
hogy kifehéredik benne árnyam is,
s mint lehullt krizantémszirmot,
tovasodorja a folyó.*

KAKUKKSZÓ

*Hóesésben szólt
ma reggel még a kakukk
Mégfagyott szirmok*

*lettek a vers szavai
s reszketeg gally a világ*

KÖRVADÁSZAT

*Fényszóró sugaraként vetül előre
a benti szorongás — látni a pokoli utat.
Riadt nyúl lapul: az értelem. Puskacsőre is
kapható, mert eltünteti majd a kozmikus havazás
a helyszínt, az egymásra rendezett körvadászaton,
megszűnnek a tilalmak, s ledöntött korlátaikon
nem lovasok — tankcsordák gázolnak keresztül:
a félelem szülte agressziók. A föld kormától
fekete lesz a hold, akár a hanglemez,
s rakéta fényes tüje alatt forog.
Ki csodálja akkor, hogy udvara szétterült szoknya,
és tócsa-zsebtükrét tartja alá az éjszaka?
Tárgyaival együtt rozsdáll a túlélő is
— ünnep utáni száraz fenyőfa —,
mielőtt megkezdődne a végső nagytakarítás.*

KOR(A)SÖTÉT

*December korasötétjében
csapatostul indulunk mint a patkányok
körmünkkel kivájt új járatainkban
eltömődtek források csatornák
se menny se pokol felé
nem vezet út — csak kiutak*

*valahová
ideiglenesen*

ÜZENET

*Visszametszve is
ki kell hajtani mindig
akár a rózsák*

Békési Imre, az egykori enyedi diák, török fogságba esik, rabszolga lesz, majd jani-csár, később a nagyvezér író-deákja. Ibrahim Mütefferika néven ő alapítja meg a török birodalomban az első latin betűs nyomdát, könyveket, szótárakat ír, fordít, nyomtat. Rodostóban tolmácsként

szolgálja Rákóczit.

Megalkuvások és önámítások története sűrűsödik egyetlen éjszakába és délelőttbe, amikor is Ibrahimnak számot kell vetnie életével.

A regény azt kutatja: mennyit őrzött meg magában Ibrahim a hajdani Imréből, az európai kultúrát oszmán föld-

be plántáló tudós a függetlenséget áhító kurucból. Remélheti-e az idősödő férfi, hogy éppen őt küldi Erdélybe a száműzött fejedelem az újra lázadozók buzdítására? És vallhatja-e tiszta hittel, hogy a haza valóban haza maradt a számára?

Gy.E.

Gyárfás Endre

(Magyarország)

HOSSZÚ ÚTNAK PORA

— regényrészlet —

(A regény 1988-ban jelent meg a Zrínyi Könyvkiadónál)

A szőlősgazda hordóval, a takács rőffel, az útépítő mérfölddel méri munkája eredményét. Én könyvekkel mérhetem, és tudom, szerencsésebb vagyok, mint a tanító, a pap, a politikus. Emberek tudatlansága, gyülekezetek hitetlensége, országok romlása vajon nem fogyhatatlan forrása-e a szégyenkezésnek, olyan forrás, melyből inni kényszerülünk?

Tanításra, hiterősítésre, országteremtésre vállalkozni? — nem csak szorgalom kell ehhez, nem csak nyugtalanság. Nem elég a jóakarát sem, a bizakodás sem. Mi kell még?

Erő.

De miféle erő? Honnét gyűjtsük magunkba, ha csak Isten nem csöppenti-fecskendezi belénk egy napkelte sebző pillanatában?!

Gondviselő Atyánk talán nem is azon a hajnali napkorongon át lövelli belénk a tetterőt. Az otthoni föld pórusaiból lehele föl, és várja, elvárja — megköveteli! —, hogy lélegzetünkkel beszippantsuk. Fűzbo-kor ölelésű folyókból páráltatja felénk, magunk-nevelte-pásztorolta, gyerekkori rétjeink híz-lalta jószág húásával, szüleink plántálta szőlőborával kínálja testünknek.

Itt az idő az indulásra, nagyságos fejedelmünk, vezérlő csillagunk, ti is tudjátok, rodostói barátaim, Mikes úr, Horváth úr, Sibrik úr, Csáki úr s ti többiek. Az otthoniak, a hazagyülekezők, a bujdosás odvaiból-kútjaiból előmerészkedők valamennyien miránk vár-nak. Őket már eltöltötte az azerő — igen! gondoljatok a békési rebellis parasztokra, a Péró vitézeire, az alföldi hajdúkra, a bácskai zászlóbontogatókra, a szé-

kely ifjakra — s az idősekre is, a kipróbáltakra, gondoljatok András bátyámra, fiaira, unokáira, a hugaim gyermekeire, Enyed, Patak, Debrecen diákjaira s a vándorló, de vissza-visszatérő, kemény öklű mester-legényekre!

Már csak a csillag kell föléljük, a vezérlő, hogy a lehajtott fők felszegüljenek, a gyuladt szemek tisztuljanak.

Hátrálnom kellene, tűnődött Ibrahim a cédrusfa előtt, de hát mikor cselekedtem én úgy, ahogy kellene, ahogy kellett volna? Nem öltem, amikor ölni kellett, nem szöktem, amikor szökni kellett, nem hittem, amikor hinni kellett, nem hánytam el kaftánom-turbánom, mikor már-már belefőttem, nem keltem át a széles Dunán, amikor lehetett volna, nem tudtam a családomért családot áldozni, vitorláért párnahúza-tot, jövőért jelen időt.

Egy síremlék, egy vagy két tucat könyv, egy újra meg újra indítható műhely —, ez marad utánam, ha szólít az Úr. Síremlékeimet odaadnám egyetlen kőért, amit hazai iskola fundamentumába rakhattam volna, fóliánsaimat egyetlen könyvért, amit anyanyelvemen írhattam-nyomhattam volna, műhelyemet egy hajlé-kért, amit otthonnak hihettem volna.

Lement a nap. Sötétült az ég, sötétült a tenger, és amint felnézett Ibrahim, látta, hogy sötét tenyerekkel nyúl föléje — áldást akar osztani? — a magát papnak képzelő cédrus.

Kiáltásokat hallott a magasból, közeledő, majd északnak távolodó rikoltásokat. Tavasz van, gondolta megbékélve, a hosszú, portalan úton hazatartanak és hazatalálnak végre a vadlúdak.

GYERMEKEKNEK

Nagy Olga

MIT TANULHATTOK A MESÉTŐL?

Van-e valaki közületek, aki életében nem hallott vagy nem olvasott mesét? Bizonyára nevetve válaszoltok erre: Ilyen nincs, közölünk mindenki hallott vagy olvasott, talán hallgatott mesét. Én mégis azt mondom nektek, hogy a mesét nem ismeritek igazán, hisz számtalan titkot rejt magában, amit érdemes megtudni róla.

Egyet bizonyára tudtok: gyönyörűség végigkísérni Babszemjankó, Borsvitéz vagy Zöldmezőszárnya kalandjait. Képzeltben együtt száguldunk velük, együtt tesszük meg a sok ezer mérföldet, s mindezt egy szempillantás alatt. Hiszen ezek a hősök, ha néha gyalog mennék is, legtöbbször mégis a csodálatos táltos hátán utaznak, aki egyszerre három hegyet, három völgyet ugrik. De biza van olyan táltos is, hogy hét hegyet és hét völgyet ugrik egyszerre.

És persze nagy öröm és gyönyörűség a hőssel együtt eljutni a világ végére, az Óperenciás-tengeren túlra, ahol a Verekedő hegyek fenekekednek egymásra.

Aztán izgultok, ugye, mikor Babszemjankó a szörnyű hétfejűvel meg a tizenkétfejűvel viaskodik? Pedig ugye ezek a sárkányok olyan csodálények, hogy szájukból hét mérföldre fújják a tüzet. Ám a hős elbánik velük.

Mindez persze nagy gyönyörűség: repülni a képzelet szárnyán! Csak-hogy a mesének nemcsak a szórakoztatás a célja, hanem a tanítás is, hiszen ha türelmetek lesz végigolvasni a következő részeket is, akkor megértitek majd, mennyi bölcsesség halmozódott fel a mesében ősidőktől fogva. Mert már az ősember a mesében mondta el, amit a világról megtapasztalt. Százezer éven át szájról-szájra jártak ezek a bölcsességek, tanítások, hiszen sok százezer évre volt szükség, hogy az ember megtanulja leírni gondolatait, hogy örökítse meg későbbi századokra.

Na, de nem akarom csigázni a kíváncsiságotokat. csak éppen megkérdezem, s ti feleljetek rá: tudjátok-e, mit jelent az, hogy a mese hőseinek mindig meg kell küzdenie a gonosszal? Hát azt tudjátok-e, hogy a mese hőse miért segíti meg a törött szárnyú madarat? És miért dobja vissza a szárazra vetett halat a tenger vizébe? És miért beszél a kis egérrel? Hogyan szól hozzá a magától vagdalózó kard és mondja neki: „Csatolj fel a derekadra, mert én megvédelek minden rossztól”? Vagy miért és hogyan segíthet a hősnő a „terülő asztalkám”? Vagy hogyan lehetséges az, hogy később a törött szárnyú madár segíthet rajta? S a visszadobott halról meg az derül ki, hogy a halak királya? S miért van az, hogy az, akin a hős segít, azt mondja neki: „Jótét helyébe jót várj”? S azt sem tudjátok bizonyára, hogy a hősnőnek miért kell győzni mindig, akármilyen szörnyű sárkánnyal birkózik is?

Bizony, ezek mögött olyan titkok rejlenek, amelyeket érdemes megtudni. S ezzel magyarázható az, hogy a mese olyan nagy becsben állt az emberek előtt, hogy sok százezer éven át szájról-szájra szállt és a felnőttek hallgatták. S bizony vannak olyan falvak, ahol még ma is hallgatják a mesét. Ez magyarázza azt, hogy Keleten a szultánok, vezírek is mind hallgattak mesét. Így születtek meg az Ezeregyéjszaka meséi is. Ti is ismeritek bizonyára e szép keleti meséket, melyeket ezeregy éjszakán át mesélt a szultánnak a csodálatos Seherezáde hercegnő.

Na, de nem csigázom tovább a kíváncsiságotokat. Várjatok türelemmel, mert a következőkben megtudjátok a mesék sok szép titkát.

(Folytatjuk)

Beke Sándor

ELEK APÓ MESÉJE

— két kisfiamnak, Sanyikának és Tamáskának —

Tél elején, tél derekán,
Hóember nő az égből,
Szeme kavics, orra hamis,
Hóhullásban úgy didereg szerényen.
Arra jár a sok kis gyerek,
Táncot járnak körötte,
Majdhogynem már ő is járja,
Nem is bánja, öröm csillog szemében.
Estefelé a gyerekek
Hazamennek serényen,
Csillagokra bízzák őt is,
Álmok útján, sötét éjben szemléljen.
Reggel aztán mikor felkel
A hadsereg apróság,
Elmeséli milyen is volt
Holdszőnyegen az éjféli szerenád.
Kíváncsian körül ülnek
Kicsik, nagyok, didergő
Kis gyermekek, meséjében
Kék csillagon égi szárnyal repülnek.
Megtudják, hogy üstökösök
Csillagport is hintettek,
Hóemberre, álmaikra,
Dús fenyőkre, minden egyes reményre.

Meséjében elalszanak
A didergő gyermekek,
Álmaikban tavasz szárnyon
Tünde lány jön, szőke tündér, fényesen.
Nem szerették ezt az álmot,
Fölbredtek serényen,
Úgy szerették volna ők is,
Hogy a tavasz ne is jöjjön sohasem.
Fel-fel bukkant néha a Nap,
Valamit már sejtetett,
Valami ám történni fog,
Hóbuckák is soványodtak sebtében.
Törpe lett a hóember is,
Egyre törpébb gyerekek,
Ez a törvény, világtörvény,
Né féljete, nem tűnik el örökre.
Emlékükben, zöld pázsiton,
Ott ültek a gyermekek,
Helyében már Elek apó
Mondott mesét, hóvirág volt kezében.
„Hol volt hol nem, volt már sosem,
Tél volt itt is gyerekek,
Hóember állt a helyemben,
Mesét mondott félelmében, fehéren.”

Hit

„Ha valaki azt mondja nektek, íme itt a Krisztus, ne higgyétek, mert hamis Krisztusok és hamis próféták állnak majd elő, jeleket és csodákat tesznek, hogy megtévezzék a választottakat is.”

Az ablakon beverődik a fény, körülöleli a csend, szinte ráfolyik az egyenletesen dobogó szívére. Ha most szárnyam nőne, felrepülhetnék a magasba, de minek nekem a szárny, ha akarnám, nőhetne, de nem akarom. Pedig most itt együtt van minden lehetőség, talán sohasem lesz így együtt minden szükséges dolog a szárnyonövesztéshez, csend, nyugalom, békesség és egyedül vagyok, senki sem bámulhatja meg a növekedés fokozatait, az apró dudort a két lapockán, később az ujjnyira dagadó csontvégződéseket, amelyek szemlátomást épülnek, hosszabbodnak. Ők már csak a végeredményt láthatják, a szárnyam akkor már leér a földre, hófehér tollak borítják és ha akarom, megsuhogtatom és felkapja a légörvény a papírokat a szobában. Megtehetném. Szélesre tárnám utána az ablakot, felemelném a fejem, kilépnék az ablak párkányára és egyszerre elszakadnék a földtől, megszűnne számomra a gravitáció, finom érzékszerveim közvetítenék a benyomásokat, megrészegetene a magasság, alattam elsuhanának a nyárfák, az akácok, a sarjerdő, a búza és a kukoricatáblák, a piros és szürketejű házak, a hangyaemberek, meg a gyufásskatulya traktorok. A tudom beszívna a tiszta, kristályos levegőt, amelyben alig észrevehetően feloldódott a föld párája... Valóban csábító, de mi lesz utána? Az érdekel, mi lesz utána, mert hiszem, hogy megtehetném és az enyém lenne a repülés gyönyörűsége, akár időtlenül, ameddig akarom. De kinek használnék ezzel, kinek lenne jobb, hány embernek és mit segíthetnék nekik ezzel? És melyikük gondolna jó szívvel a fölötte elsuhanó madárra, ha őt bukdácsolásra kényszeríti a gravitáció.

Úl tehát tovább és kibámul az ablakon. Távolságban a fák mereven állnak, az ablak közelében csupaszkarú akác, már tavaly elpusztult, de nem volt szíve kivágni, barázdált árkos törzsében harkálykopácsolta üregek, nézte, nézte az öreg akácot, mi lenne ha feltámasztanám, újra kizöldülhetnének az ágai és mézillatú virágai újra idecsalogatnák a méheket. Hiszem, hogy életre kelhetsz te öreg akác, és közelebb lépve az ablakhoz, — — — igen, ez jó lesz, magam is most felmérhetem az erőmet, — — — nem azért, mintha kételkednék, az én hitem sokkal erősebb annál, hogy bármiféle kételkedés gyengíteni tudná, — — — ámbár jó az embernek, ha tudja, hogy a tapasztalatai is megegyeznek azzal, amire gondol, szóval, hogy a kettő egy és ugyanaz, — — — tehát most, azonnal, induljanak el benned a nedvek és hozz új hajtásokat és virágot te öreg fa, — — — így léssen, mondá és egyszeriben úgy lett, odakint nem történt semmi más, sem a kapirgáló tyúkok, sem a galambok nem vettek észre mindebből semmit, bár amazok felröppentek a pajta tetejéről, leírtak egy nagy kört az udvar fölött, megkerülték az újra kihajtott fát, mintha mi sem történt volna és újra odatelepedtek a pajta tetejére.

Ő lassan hátralépett az ablakból, — — — eljött hát az én időm, gondolta. Magára öltötte a kabátját, átvette a hátán a szíjas tarisznyáját és ráállt a ház melletti becsatlakozó ösvényre. Megindult, majd visszatekintett, mintha el akarna búcsúzni innen, azután előrefordult és egyenletes, határozott léptekkel elindult az emberekhez.

SZÉKELY ÚTKERESŐ

Irodalmi és művelődési folyóirat

Főszerkesztő:

BEKE SÁNDOR

Szerkesztőség:

BALÁZSI DÉNES**CSOMORTÁNI MAGDOLNA****DEÁK ZOLTÁN****KOZMA MÁRIA****RÓTH ANDRÁS LAJOS***Állandó munkatársak:*Beregszász (Kárpátalja)
PENCKÓFER JÁNOSMargitta
PAPP ATTILABrassó
LENDVAY ÉVA
SZENYEI SÁNDOR
UGRON LEVENTEMarosvásárhely
KOVÁCS ANDRÁS FERENC
TÖRÖK LÁSZLÓBudapest
BAKAY KORNÉL
BALÁZS GÉZA
GYÁRFÁS ENDRE
NAGY GÁSPÁRMiskolc
HAJDU GÁBORBukarest
CSEKE GÁBORNagyvárad
FÁBIÁN IMRE
GITTAI ISTVÁN
JAKOBOVITS MIKLÓS
PATAKI ISTVÁN
SZÜCS LÁSZLÓCsíkszereda
KARDALUS JÁNOS
KELEMEN KATALINSepsiszentgyörgy
MÉSZELY JÓZSEF
VERESS DÁNIEL
ZSIGMOND GYÓZÓGbelce (Csehszlovákia)
LISZKA JÓZSEFHalmaj (Magyarország)
CSEH KÁROLYSzékelykeresztúr
FEKETE JÁNOS
GÁLFALVI SÁNDORKibéd
RÁDULY JÁNOSKolozsvár
BALOGH EDGÁR
BENKŐ ANDRÁS
CSEKE PÉTER
EGYED ÁKOS
FERENCZI ISTVÁN
NAGY OLGA
TÓKÉS ISTVÁNSzékelyudvarhely
FERENCZI GÉZA
HUBBES ÉVA
KOVÁCS SÁNDOR
LÓRINCZ GYÖRGY
LÓRINCZ JÓZSEF
SZABÓ BARNA
VOFKORI GYÖRGY
VOFKORI LÁSZLÓ

A szerkesztőség postacíme:

4150 Székelyudvarhely**Postafiók 40, RO.***Folyóiratunk kapható a könyvesboltokban.**Terjeszti, és helyi megrendeléseket
elfogad a csíkszeredai ORION kisvállalat.**(Petőfi u.6 szám 4100 Csíkszereda, RO.)***Telefon: 958/ 14949)**

Készült az

SZKI Computer Media Rt.**TYPO rendszerével****az INFOPRESS-nél.**

ELMEFUTTATÁS A MAGYAR ROVÁSÍRÁSRÓL (1)

Az elmúlt évtized folyamán részben tudományosnak mutató, részben tudomány-népszerűsítő igénnyel több rövidebb-hosszabb lélegzetű írás került ki sajtó alól. A szándék kétségtelenül dicséretes és nemes. Ezek a kiadványok rövid idő alatt széleskörben terjedtek el főképpen nem szakemberek közt. Kedvelt olvasmánnyá, vita számára hálás tárgykörre váltak. A hozzá nem értők lelkesedése magyarázható is, érthető is. És nem is volna vele semmi baj, hogyha nem csúsztak volna be nemcsak egyszerű tévedések, hanem — és ez a kifogásom — hamisítások is. Márpedig helytálló eredményre, még meg nem fejtett emlék helyes átírására — s olvasóim közül ki ne törekednék erre! — csakis a valóságot híven tükröző alapról elindulva lehet eljutni. Nos, mindezek tudata készített alább következő elme-futtatásom megírására. Sajnos, a hibákra csak a teljesség igénye nélkül tudok rámutatni.

A MAGYAR ROVÁSÍRÁS EREDETE

Mindenekelőtt lássuk, egészen röviden, mit kell tudnunk rovásírásunkról. Ma már közismert ennek ő török eredete. (Fölmerült ugyan magyar származásának a lehetősége, ámde ez, valóban meggyőző emlékek hiányában ma (még?) nem bizonyítható. A türk származás mellett több érv szól.) Ennek ellenére magyar rovásírásként emlegetjük (ma), minthogy betűi magyar nyelvű szövegeket rögzítettek, őriztek meg számunkra.

Általánosodó vélemény értelmében a türk írásrendszer betűinek zöme önálló fejlemény. Kialakulásában lényegesek voltak a régmúlt időkől alkalmazott nemzetségjeleknek: a *tamgáknak*. Néhány betűje bizonyos keleti írásjel-rendszerből kölcsönzött. A ma ismert legkorábbi, biztosan keltezhető ő török rovásírással feliratok az i. u. 7-8. század fordulójáról ismeretesek. Számuk több száz. Mongóliában meg Dél-Szibériában fedezték föl őket. De előfordulnak Nyugat-Ázsiában is, az egykori nyugati-türk (utóbb a magyarság szá-

mára is igen jelentős — kazár) birodalom hajdani határain belül is, nyugatabbra pedig el egészen Magyarorszáig. Ezek azonban csak töredékek, csekélyebb számúak és bizonytalan olvasatúak. Ezek az átöröklődött emlékek bizonyára több évszázados múltta visszatekintő, még elevenen élő fa-rovásírás kőbe vésett vetületeiként foghatók föl. A rovásírás Erdélybeli létét elsőként említő (magyar) szerzők (Thuróczi János — 1488, Bonfini, Oláh Miklós — 1536 táján, Szamosközy István — 1593 és mások) egybehangzón papírcákra kézzel rótt ősi írásról beszélnek.

A mongol-földi Orkun folyó, valamint a Dél-Szibériában eredő Jenyiszej folyam forrásvidékén fölfedezett ő-török nyelvű feliratok szövegének a megfejtése után nem sokkal Nagy Géza, a sepsiszentgyörgyi egykori neves múzeumigazgató 1890-ben előbb a Székelyföldön lelt néhány „titokzatos” emlék („székely”) rovásjegyeinek az előbbieket betűinek a hasonlóságára figyelmeztetett. Utóbb (1895) határozottan állította (egy részük) hangérték-egyeztését.

A türk betűsor 38 jelből áll: 34 mással-, 4 (3) magánhangzó jegye. (Előbbiek száma azért ilyen nagy, mert a legtöbb mássalhangzó jelölésére két jegggyel éltek.)

A különböző magyar népcsoportok

11 a, á	1 j	1 p
X b	0 k	W r
↑ c	1 q	1 s
H es	A i	1 sz
1 d	0 h	1 t
3 e, é	1 n	X ty
0 f	0 mb	W u
A g	) n	X ü
1 m	D ny	W v
x h	0 o	W z
1 i	1 ö	Y zs

A NIKOLSBURGI ROVÁSBETŰSOR

tagjai először a 6-7. században ismerkedhettek meg vele. Az írásrendszer el-sajátítása azonban a 8-9. században, a kései nyugati-türk (=kazár) birodalom keretében valószínűbb.

A kutatás jelenlegi állása szerint tehát a magyar rovásírás — akárcsak népzeneünk ötfokú, legősibb dallamrétege — belsőázsiai: türk eredetű. Többségében (kb. 2/3 részben) keleti-türk (Orkun-Jenyiszej vidéki; nekem is sikerült a közelmúltban innét származó rovásjegyet azonosítanom), kb. 1/3 részben nyugati-türk (Tálász-völgyi) rovásjel-változatokat őrzött meg. Ezt a rovásírást a 15-17. században „szkíta”, „hun-szkíta”, „hun”, utóbb *székely rovásírásnak* nevezték. És a magyar nyelvnek az írásra vonatkozó két legjelentősebb szava: az *ír* meg a *betű* török eredetű. Sőt ilyen a rovás-szerszám-ként használt *bicaq* ('bicsok, bicska') is.

A magyar rovásírás 37 jegye közül 21 kétségtelenül a török, 3 a közép-görög, 3 pedig a glagolita betűsorból kölcsönzött. Történelmi eseményekre figyelmeztető átvételük ideje legkésőbb a 8. századra vagy a következő század elejére tehető. A kazár birodalomba illeszkedő Don menti széles szállásterület már magyarul beszélő népességhez fűzhető.

Az egyes jeleket rendszerint külön rótták. Ha azonban az egyik betű utolsó vonala megfelelt a következő kezdő vonalának, akkor a két (vagy éppen több) jegyet összevonták (ez a betűösszevonás, — kapcsolás, latinul *ligaturae*). Így egyetlen szó egyetlen jellel is alakulhatott. A többnyire négyzetes keresztmetszetű rováspálca egy-egy oldalára egy, de legfeljebb két sort róhattak. Hosszabb szöveg esetében a pálca következő sima lapján folytatták, ámde a pálca fordításának az eredményeképpen az előző laphoz viszonyítva „fejjel-lefelé” állva, ellentétesen vezetett sorban. Így keletkezett a „kígyózó”- vagy „megtérő” írás (görögül *busztrophédon*).

(folytatjuk)